

SZEMLE

***Szabó Károly-émlékkönyv*, szerk. Szőnyi Éva, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2020 (Nemzeti Téka). 295 p.**

A Nemzeti Téka sorozat két évtized alatt számos, a maga nemében hézagpótló kötettel járult hozzá a hazai könyves kultúra megismertetéséhez. Bár a véletlen hozta, hogy első és (feltehetően) utolsó kötete is egy-egy emlékkötet volt/lett, e tény azt mutatja, hogy a sorozat a kutatás–feltárás mellett figyelmet fordít(ott) a visszatekintő–összegző munkáknak is. Utóbbi jegyében készült el egy 2015-ös konferencia előadásai nyomán a Szabó Károly születését köszöntő tanulmánygyűjtemény is a Nemzeti Könyvtár, a Gondolat Kiadó, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója együttműködésének következtében. A sorozatnak 2000 és 2020 között 36 kötete jelent meg, ez a szám jól mutatja a könyvtári és tudományos munka összefonódását, egymásra utaltságát.

E gyűjteménynek világos és logikus, a tárgyhoz illő szerkezete van: két tanulmány Szabó Károlyról, négy az RMK utóéletéről, valamint egy az RMNY-ről. Mindezt kiegészíti Szabó Károly teljességre törekedő életmű-bibliográfiája, különbséget nem téve sem tudományágak, sem műfajok között. Az emlékkönyv minden írásának önálló helyiértéke van, melyek alá- vagy mellérendelő szerkezetben járnak körül Szabó Károly történelmi és bibliográfusi munkásságát; egyszerűen egyszerű felmutatva a jelennel összefűző aktualításokat is.

Az életpálya és az életmű háttérét a kiegyezés utáni magyar világ adja, amely nemcsak a társadalmi és gazdasági életben, hanem a kultúrában is jelentős változásokat hozott. Ezek felkeltették, elősegítették az önismeret iránti igényt mind társadalmilag, mind egyénileg. Ez az érdeklődés pedig találkozva a kor egyik jelentős szellemi irányzatával, a pozitívizmussal, a szakmaiság és használhatóság követelményét a korábbinál sokkal magasabb szinten képviselő alapművek, kézikönyvek létrejöttét segítette elő, olyanokét, amelyek példái lehetnek mindannak, amit ma is művelünk.

Szabó Sándor kötetkezdő életrajzi jellegű tanulmánya a bibliográfusra koncentrálna. Látható belőle a kanyargós pályakezdet és annak tudományos vetülete, a szerencse szerepe, amit Toldy Ferenc és Teleki József személyesített meg, a tudásvágy felkeltése, valamint az ismeretek elmélyülése. Látható az irányultság is, hiszen Szabó Károly nem vonzódott a hagyományos, magyar középosztályi rutinpályára, a jogi ismeretek megszerzése és gyakorlása iránt, érdeklődése alapvetően történelmi volt. Képet kap az olvasó a tanári és a könyvtárosi foglalkozás körülményeiről, első a történéssznek, a második a könyvészeti szerzőnek lett nagy hasznára. Bényei Miklós párhuzamos írása pedig Szabó Károly történetírói tevékenységét tekinti át. Ez ismeretlenebb, mint bibliográfusi léte, talán azért, mert a történettudomány módszerei, szemlélete, kutatási tárgyai gyorsabban változnak, az eredmények kevésbé időtállóak, abban az értelemben, hogy az új kutatások, módszerek, eredmények meghaladhatják, átírhatják az elődökét – míg egy adattár, még ha módosított, új szemléletű kiadása követi is, mindig képes bizonyos kérdésekre válaszolni, s több lehet a nem romlandó részlete. A szerző is az RMK három kötetét emeli ki az életműből, írásával tulajdonképpen a jelen olvasója elé tárja a historikus életművet. Szó esik ebben a tanulmányban is a kacsaringós pályakezdetről, a

DOI 10.17167/mksz.2023.2.287-289

görög kultúra megtermékenyítő szerepéről, a korai magyar történeti emlékek közreadásáról, Szabó Károlynak a székelység eredetéről szóló véleményéről, illetve arról, hogyan értékelt az utókor történetírói munkásságát.

Gazda István áttekintése a kötetben a tényleges Szabó Károly-recepció első írása. Az RMK köteteire építve tekinti át a reáltudományok 1711 előtti műveit, több helyen ki is egészítve azokat. Ezek között mennyiségi tekintetben az egyik szélsőértéket az orvostudomány, a másikat a földrajz és a zoológia képviseli. A földrajzi művek kis száma nyilvánvalóan a (magyarság számára) megismerhető világ szűkösségére utal, s ugyanez lehet az oka az állattani könyvek elenyésző számának is. A tanulmány két részből áll, a leíró részt az 1530–1711 közötti időszak tételei követik, hivatkozva az RMK köteteire, illetve az újonnan felfedezett tételeket az időrendbe illesztve. A leíró részt igen gazdag jegyzetanyag, a tételleírásokat szükség esetén magyarázatok egészítik ki.

A második recepciós tanulmány, szerzője Pogány Rózsa Gabriella, aki Hellebrandt Árpádot, az egyik szellemi örökösét idézi meg. Az ő élete fiatal kora óta könyvtárközeli volt, ami feltehetően erősen befolyásolta életpályájában. Szakmai előmenetele azonban nem volt zökkenőmentes, noha irodalomtörténészként, történészként is működött. A szerző bemutatja a tudós könyvtárosból könyvtáros tudóssá váló Hellebrandtot, akit főként az MTA ósnyomtatványait feltáró jegyzéke, illetve az RMK anyagát bővítő, új tételek felfedezése tett Szabó Károly utódjává. S megajándékozza az olvasót a Hellebrandt Árpád–Gyulai Pál–Gyulai Aranka hármastanulmányos történetével is. Pogány György két tanulmánnyal is hozzájárult az emlékkötet anyagának változatosságához. Előbb Dézsi Lajos, majd Lukinich Imre működését foglalja össze, élményszerű közelségbe hozva magán- és szakmai életútjukat egyaránt. Különösen tanulságosak a könyvtárosi lét körülményeivel foglalkozó részletek. Az első írás egy személyiségbe, a második egy intézmény életébe is bepillantást enged. Míg Dézsi Szabó Károly gyűjtéséhez szolgáltatott kiegészítést, addig Lukinich néhány éves könyvtárvezetői ideje alatt, 1924 és 1929 között a nemzeti könyvtár nehéz, külső és belső szempontból egyaránt kihívásokat tartalmazó helyzetével szembesült. S az olvasó, amikor Lukinich jelentését olvassa a történeti bibliográfia előrehaladott munkálatairól, melynek következtében „az első félkötet anyaga a folyó évben már sajtó alá lesz adható”, és tudja, hogy sem az első, sem a többi félkötet soha nem jelent, eltöpreng ezen a kettősségen: a *Régi magyar könyvtár*, valamint a *Régi magyarországi nyomtatványok* kézbevehető kötetein, illetve a hasonló, nagy tervek megvalósítására hivatott, de valamilyen ok miatt mégis meghíusult bibliográfiákon, kézikönyveken, végeérhetetlen kritikai kiadásokon...

Vásárhelyi Judit informatív és összefoglaló írása tulajdonképpen bevezet a *Régi magyarországi nyomtatványok* elkészült és összeállítás közben lévő köteteinek világába. A munka elején természetesen Szabó Károly gyűjtése áll. Ennek folytatása, kiegészítése, pontosítása, a kiadása óta felmerült új ismeretek beépítése 1940-ben kezdődött, s Fitz József és Varjas Béla nevéhez fűződik. A munka 1960 után gyorsult fel, amikor Borsa Gedeon is bekapcsolódott. Tanulságos az 1971-ig, az első kötet megjelenéséig tartó időszak. E sorozat legnagyobb dicsérete a szakmai értékek mellett az, hogy a harmadik bibliográfus generáció áll az egyes kötetek mögött. Aki próbált már bármilyen sorozatjellegű közlést először nála idősebbekre figyelve, velük közreműködve, majd fiatalabbakra alapozva, tanítványokkal folytatni, azt tudja, miről van szó. (Itt egy személyes megjegyzés is előtolakszik: e sorok írója 1971-ben, az első kötet megjelenésének évében érettségizett, s még most is emlékszik arra, hogy az egyik szolnoki könyvesboltban meglátva, azonnal megvette, pontosabban félretette azt, amíg az árát elő nem tudta teremteni. Két csoda is találkozott több mint ötven éve: először az, hogy egy ilyen kiadvány egyáltalán eljutott Szolnokra, a város központi pontján lévő üzletbe – ma egy Lipóti Pékség van a helyén –, a másik pedig az, hogy az érdeklődő fiatalember elő is tudta teremteni a szükséges összeget, ami persze a mai árakhoz képest nem volt magas, de azért kapaszkodni kellett...) Ahogy az idő múlt, bővült a gyűjtőkör, de megmaradt a kézbevitel kívánalma – ennek is köszönhető, hogy a már elkészült négy kötet a magyar és magyarországi művelődés

nyomtatott művekben megjelenő részének igen gazdag gyűjteményévé vált. A tanulmányban lehet még olvasni az RMK-hoz képest végrehajtott változtatásokról, a tételleírásokról, tételkizárásokról. És a jövőről, a tervezhető elektronikus változatról, valamint a folytatásról: a kötéstáblákban lapuló töredékek feltárásáról, azok számbavételéről.

A tanulmányokat méltón zárja Kégli Ferenc életmű összegző bibliográfiája. Ez a 354 tétel egyfelől tudománytörténeti értékkel bír, másfelől az első két tanulmány mellékleteként is olvasható. Látszik belőle a pálya elején az érdeklődés sokszínűsége és a kutatási témák változása. Mindennél meggyőzőbben mutatják a tételek az elsősorban történeti és könyvészeti kíváncsiságot, a forráskiadások, valamint a bibliográfiai feltárás ügyének személyes előmozdítását. S látszik belőlük, hogy Szabó Károly – korosztálya más tagjaihoz hasonlóan – nem csupán új ismeretekkel, új tudással ajándékozta meg kortársait, de azokkal hatást gyakorolt az őt követő generációk tudományhoz való hozzáállásához is. Végül érdemes hozzátenni az emlékkötet tanulmányaihoz, hogy mind Hellebrandt, mind Dézsi, mind Lukinich egyaránt a *Magyar Könyvszemle* szerzői is voltak; Szabó Károly pedig a művéhez közölt adalékokkal foglal el jelentős helyet folyóiratunk szerzői között.

BUDA ATTILA

A mikházi és szárhegyi ferences kolostorok régi könyvei, Katalógus / Fondul de carte veche al mănăstirilor franciscane din călugăreni și lăzarea, Catalog / Altbücherstanden der Bibliotheken des Franziskanerklosters Mikháza und Szárhegy, Katalog, összeáll. Bányai Réka, Teleki Téka Alapítvány, Marosvásárhely, 2022 (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, 14). 840 p.

A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei című, Monok István által szerkesztett sorozat jelen kötete azon munkák sorába tartozik, amely a ferences könyvtárak állományát dolgozza föl (s itt a legszélesebb értelemben vett ferences családot értem, ide véve a minoritákat és a kapucinusokat is), e téren pedig az erdélyi, illetve partiumi régi könyves kollégák munkája kiemelkedő, így Gordán Edinác (*A Dési Ferences Rendház Könyvtárának régi állománya*, Bp., 2019; *Erdélyi könyvesházak 16/7*, Bp., 2022), Rác Emeséé (*Az egykori nagyenyedi Minorita Rendház könyvtárának régi állománya*, Bp., Kolozsvár, 2009), Szabó Henriette-é (*A Dévai Ferences Rendház 1850 előtti könyvei*, közrem. Muckenhaupt Erzsébet, Bp., 2002) és Emödi Andrásé (*Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században (1727–1785)*, Nagyvárad, 2006; *A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye Műemlékkönyvtárának régi állománya*, Nagyvárad, 2010 [a szatmárnémeti ferences és a nagybányai minorita könyvtárak anyagával]); valamint megemlíthető még itt a magyarországi kutatók által rendezett kaplonyi anyag is (*A kaplonyi ferences rendház könyvtárának régi állománya*, összeáll. Magyar Árpád, Zvara Edina, Bp., 2009).

A két mikházi (Nr. 1–1582) és a szárhegyi (Nr. 1583–1904) könyvtár ma is meglévő köteteinek feldolgozása időrendben, s azon belül alfabetikus elrendezésben tekinthető át az alábbi csoportokba osztva: Mikháza: Ósnyomtatványok, 'Régi Magyar Könyvtár I–II', 16. század, 17. század, 18. század, 1801–1850, Incertae, Töredékek, egyleveles nyomtatványok, Kéziratok; illetve Szárhegy esetében: Ósnyomtatványok, 'Régi Magyar Könyvtár I–II', 16. század, 17. század, 18. század, 1801–1850, Incertae, Kisnyomtatványok, Feltételezett szárhegyi tulajdonú könyvek. Ennek az elrendezésnek is megvannak a maga előnyei, például a nyomtatványok időbeli megoszlása és mennyisége sokkal egyértelműbben látszik; ugyanakkor egyes szerzők és műveik dominanciája már kevésbé, de a gondos

* A recenzió a *Levelek, könyvek, kincsek, Esterházy Pál barokk udvarának emlékei* című (azonosító: 132770) NKFI-OTKA pályázat támogatásával készült.